

חידוש הברית

חידוש הברית

עזכנו גרסה בקשרים עם אנשים ועם אלוהים
קריאה מעשית בסיפור גן עדן

איתי אשכנזי

חידוש הברית | איתי אשכנזי

Reformulation of the alliance | Itai Ashkenazi

עריכת תוכן: דובי ליברמן

עריכת לשון: אב"י ונגרובר

עיצוב כריכה ועימוד: עפר כהנא

איור כריכה: אנה כהנא

מקורות: מאגר פרוייקט השו"ת של בר אילן

נדפס בישראל, 2021

כל הזכויות שמורות לאיתי אשכנזי

ת.ד. 1112 פרדס חנה טל' 054-5362226

Itai.ashkenazi@gmail.com

www.idraraba.com/itai

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט
בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר
שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

all rights reserved 2021

to Itai Ashkenazi

P.O.B 1112 Pardes Hanna

Tel. 054-5362226

לזכרם של

סבתי, סוזן זיסרמן.

אבי, דוד הנרי אשכנזי.

אסתר הורגן הי"ד, שהקדישה את חייה לברית ולאהבה.

ר' עזרא ודרייזל שילית, ר' אריה ומלכה פיגא רזונבאום.

ולברכה עבור

אייל ואתי פיטוסי, דוד ואליה צור, יואל וציפי אופנהיימר, יזהר יצחקי,

יצחק ותמר מאיר, מעיין וענבל כהן.

תוכן עניינים

10	..... מבוא: גן עדן זה כאן
14	..... בראשית ב - ג: סיפור ישן-חדש
17	..... משבר אמון
24	..... מלאכה: מקרא ראשון למפה
27	..... שיחה סיקום • סיפור שסופו אינו ידוע • אִיָּכָה • חישוב מסלול מחדש השבת המפתחות • אחריות
39	..... סיפור מהחיים: שאלה אחת אמיתית
40	..... מלאכה: מה שלומנו?
43	..... זהות האישה כאלוהים • האישי כאלוהים • הנחש • זהות והשלמה
52	..... סיפור מהחיים: אישה או שפחה
54	..... סיפור מהחיים: מותש מההצלחה
56	..... מלאכה: הכרת הטוב
59	..... הרצון והחיים עץ הרצונות • עץ החיים • מוות וחיים ביד הרצון הבנה אינה תנאי • הפער, האמונה וקבורת הרצון
80	..... סיפור מהחיים: למי יש זמן לטיולים?
82	..... מלאכה: רצון פשוט
83	..... מלאכה: בלי מאמץ מיותר

85	..... תאומים לא זהים
	מחשבות • מידות נפש • רגשות • המצפן
106	..... סיפור מהחיים: ויתורים בזוגיות
108	..... סיפור מהחיים: האישה שרצתה לקנות תנור
111	..... מלאכה: תיקון אמונות כוזבות
115	..... שכר ועונש
	לצאת ממרחב הציות • ארור וברוך • ממאבק לשותפות שפת האיתותים • פוקד עוון אבות על בנים
128	..... סיפור מהחיים: להיות אנושי
130	..... מלאכה: מיפוי רצונות
133	..... חופש
	תרגיל המפתחות • להביא את כולך לכאן • התפשטות הגשמיות תאוות • סוגי חופש • מחויבות לחירות
147	..... סיפור מהחיים: האיש שכבר לא מחייך
150	..... מלאכה: יציאה לחירות
153	..... גלות
	אבודים בעולם • איך בונים בית • שינוי בהסתכלות • התעוררות הגירוש המיטיב • הזדמנות אחרונה
167	..... סיפור מהחיים: איש מכירות עם ערכים
169	..... מלאכה: היכן אני בעולם?

173	אלוהים אחרים
	מי שם מאחורי המצפן? • אנכי • ה"אחר" • ניתוח לידת האלוהים האחרים
186	סיפור מהחיים: גבולות פרוצים
188	מלאכה: המפגש עם אלוהים אחרים
191	ברית
	נישואין - קשר נושא הפכים • סיפור שאינו נגמר • האם נצליח?
199	סיפור מהחיים: ברית האוכל הבריא
202	מלאכה: חידוש הברית
205	סיפור מסע מלא
220	מלאכה מסכמת: הכרת השוב
222	סוף דבר: שער אשר נסגר
225	נספחים
226	נספח א: סיפור גן עדן מפורש בקצרה
233	נספח ב: מילון לשפת חידוש הברית
236	נספח ג: משכר ועונש לשפת האיתותים
242	נספח ד: הרחבות לפרקי הספר

מבוא**גן עדן זה כאן****תמונה ראשונה**

בבקעת הירדן, בוקר רגיל של סתיו, שנת 2011. כל הגבעה מכוסה פרחי מדבר צבעוניים ויש לי את כל הסיבות להיות רגוע ושמח – עמדתי לעלות לרכב, ולנסוע בכביש שקט בין הרים בדרך לעבודה שאני אוהב. יש לי משפחה מקסימה וכל מה שבן אדם יכול לבקש.

הכול, חוץ מרוגע ומשמחה. הנפש שלי עמוסה ואני מאיץ בילדים להגיע לגן. אני מגיע לעבודה מותש. השעה שמונה וחצי בבוקר.

אני נזכר בימים אחרים, לפני הנישואין, שבהם נסעתי באופנוע במסעותיי בעולם. הרגשתי חופשי, משוחרר ומלא ציפייה ליום החדש. היה לי כל מה שבן אדם יכול לבקש.

אז מה ההבדל? למה אני לא יכול להתרגש לקראת היום החדש כאן, בבקעת הירדן?

תמונה שנייה

בוקר שבת. שמש עדינה מחממת אותי בהליכה לבית הכנסת. אין לי שום דאגות ובשלוש השעות הקרובות צפוי לי זמן מהסוג שאני אוהב, זמן של התכנסות שקטה ביחד עם חבריי. לכאורה, יש לי את כל מה שבן אדם יכול לבקש, אבל בפועל ההליכה שלי לבית הכנסת מתוחה ואני מתפלל באווירה של משימה.

אני נזכר בימים אחרים, במנזר ביפן, שבהם הייתי קם בבוקר והולך באושר לאולם המדיטציה, נושם את האוויר הקר של הבוקר. הייתי מתיישב בנעימות מול הקיר הלבן, על כרית מדיטציה, ולא רוצה להיות בשום מקום אחר. היה לי כל מה שבן אדם יכול לבקש.

אז למה אני לא יכול ללכת גם לבית הכנסת בתענוג מכל צעד, כמו שעשיתי במנזר? הרי גם במנזר היו לי כלים לשטוף וחובות למלא?

~ ~ ~

אולי תאמרו: השאלה נשמעת קצת תמימה, הרי התשובה ברורה – שגרת החיים ומערכות היחסים הבוגרות לא מאפשרות התחדשות. מה כבר יכול להיות מרגש

בכל הדברים שאנחנו חייבים לעשות כל יום?

אני יודע שאני לא לבד בתסכול הזה וגם לא בשאלה התמימה. עבור הרבה מאוד אנשים שגרת היום־יום של משפחה ועבודה, למרות כל הטוב שבה, היא מרחב שיש בו הרבה מועקה ומחנק. מספיק לדמיין את ערמת הכלים המלוכלכים בכיור, את סל הכביסה העולה על גדותיו או את פקק התנועה בדרך לעבודה. לא בדיוק גן עדן. את המועקה הזו כל אחד פותר בדרכו. יש מי שמתעל אותה לתכנון חופשות מרגשות פעמיים בשנה, יש מי שמרכין ראש בייאוש ומקבל אותה כעובדה ויש מי שבאין מוצא אחר מתמרד כנגד עצם קיומן של המסגרות המגדירות את חיינו – אתגרי הפרנסה, ברית הנישואין. רבים דוחים את הנישואין לעתיד בלתי ידוע. רבים מסרבים להתחתן בכלל, וגם כאשר מתחתנים – אפשרות הגירושין זמינה ונשלפת בקלות רבה. רבה מדי.

המשותף לכל הפתרונות הללו הוא ההנחה הכנועה שגן עדן הוא תמיד "שם", במקום אחר, מחוץ למערכות היחסים היום־יומיות. אבל לצדה מסופרים גם סיפורים אחרים, סיפורים עתיקים שאנחנו מספרים מדור לדור על הסוד שבמסע החיים. הם מכירים היטב את השאלות שלנו, וגם מציעים להן תשובות. הסיפור השורשי ביותר ביניהם הוא הסיפור על הגירוש מגן עדן, שמעסיק אותי כבר חמש־עשרה שנה. לכאורה, סיפור על זוג שגורש בגלל שאכל מפרי מפתה. אם רק היו מצייתים ועושים את כל מה שהם "חייבים", הם היו זוכים לחיות בגן עדן.

לא הסכמתי לקבל שזה המסר של סיפור שעיצב את כל תולדות האנושות. היה לי ברור שיש פה כתב חידה ואפילו מפת דרכים. אז הסתכלתי יותר לעומק, בעזרת מורים, תלמידים וספרים, ויותר מכול – בעזרת משפחתי.

בסופו של דבר מצאתי את מה שחיפשתי. מתברר שהפרי לא היה לגמרי אסור, ואפילו נועד במיוחד עבורם. מסתבר שדווקא הסיפור הזה, העוסק בגירוש מגן עדן, מציע הדרכות וכלים מעשיים איך להביא את גן עדן לכאן, איך ליזכות לטעום מהפרי שכולנו משתוקקים אליו, והפעם עם סוף טוב. כדי לגלות את ההדרכות הללו נצא למסע שבו נקרא את הסיפור דרך עיני הדמויות, כאילו היינו בגן עדן ביחד אתן, ונתייחס אליו כאל מסע שסופו אינו ידוע מראש.

אנחנו כל כך זקוקים לעדכון גרסה במערכות היחסים בחיינו, גרסה שתשמר את המבנים העתיקים ותיצוק לתוכם תכנים עדכניים של חירות, התחדשות ותענוג.

זה מאתגר אבל אפשרי. בואו נצא לדרך.

יוצאים לדרך

אנו יוצאים למסע לימודי ומעשי בעקבות סיפור הגירוש מגן עדן, המתאר באופן ציורי לא רק את נקודת המוצא של האנושות אלא גם את המקום שכולנו שואפים אליו. התיאור הזה מציב בפנינו כתב חידה או שמא מפת דרכים. את המפה הזו עלינו לפענח כך שתוביל אותנו לטעום משהו מגן עדן, כאן ועכשיו, ולו לרגעים ספורים בלבד.

כדי להבין את סיפור גן עדן באופן הזה, הדבר הראשון שעלינו לעשות הוא לקרוא אותו כמו סיפור ולהתרגש ממנו. כמובן, כבר קראנו את הסיפור הזה פעמים רבות, אך האם קראנו אותו באמת? כידוע, אפשר לספר סיפור בדרכים רבות ושונות. כל במאי יכול להציג את הגרסה שלו ולהגיע לתוצאה שאליה הוא חותר על ידי בחירה מושכלת של מוזיקה, ליהוק והוראות בימוי. כולנו מכירים את סיפור גן עדן, אך בגרסה מסוימת מאוד. בדפי הספר שלפניכם אני מבקש לערער על הגרסה הזו ולהציע גרסה חליפית, לא לפני שאסקור בקצרה את הגרסה הנוכחית ואעמוד על הבעיות הטמונות בה.

כל חידה זקוקה לפיענוח וכל מפה זקוקה למקרא. לאחר הצגת המפה כפי שאני רואה אותה, אפרט כיצד אני רואה את הקשר בינה לבין שבילי הטיול של חיינו: היכן נמצאים כל גבעה וכל נחל המתוארים במפה, מה הוא עץ הדעת, מתי אנו ניצבים בפני שאלת "אֵיכָה" ומהי הטעות החוזרת שגורמת לנו לגירוש. כשנעשה זאת, נגלה ששער הכניסה לגן עדן ניצב ממש מול עינינו.

ניתוח הסיפור ילווה בסיפורים פשוטים ויום-יומיים מהחיים. חלק מן הסיפורים האלו לקוחים מחדר הטיפול, שבו אני מלווה אנשים כבר למעלה מעשור, חלקם נכתבו בהשראת סיפור שקרה או כמה סיפורים יחד וחלקם קרו לי.

בסופו של כל פרק תופיע מלאכה, שהיא מושג ששאלתי מגישת חשיבה הכרתית ("שיטת ימימה") כדי להפוך את התובנות העולות מהסיפור להדרכות פשוטות ומעשיות. אני מציע ללוות את הקריאה ואת המלאכות ברישום במחברת, כלי נוסף שאימצתי מגישה זו. הרישום משמעותי מאוד ליכולת לעבור תהליך, ומשמש כעין חדר עריכה של חיינו הפנימיים והחיצוניים.

קריאה זו בסיפור גן עדן היא חלק משושלת מסירה ארוכה שאני רואה את עצמי כחלק ממנה. הספר הזה הוא תולדה של שנות העמקה בלמידה ממורים ומהספרות הפרשנית. אני מבקש להראות שהקריאה שאני מביא כאן, למרות

חדשנותה, היא המשך של מחשבת הדורות, ועל כן שילבתי בהערות השוליים הפניות שעשויות להפוך את הקריאה בספר ללמידה מעמיקה למעוניינים בכך. בכמה עניינים יסודיים, המבססים את שיטת הלימוד המוצגת בספר, ראיתי לנכון להרחיב את היריעה בנספח המובא בסוף הספר.

המבחן של חידוש אמיתי של הברית הוא בהיותה נאמנה לשושלת המסירה, אותה הברית אך בלבוש מחודש. אני תפילה שהצליחה דרכי בזה.

הספר מקפל בתוכו תקופת חיים שבה הטביעו בי את חותמם מורים, חברים, תלמידים ואנשים כה רבים, שאוכל למנות כאן רק את קצתם. סבי, הרב יהודא ליאון אשכנזי ז"ל בתורתו המיוחדת, ודודי ישראל פיבקו שהכניס אותי בשעריה. הרב שלמה בן נעים ז"ל, שקיבלני אל ביתו ומבטו עדיין עולה בדעתי כשאני מלמד. יובל לויטה, שלימדני חשיבה הכרתית. המורים שלא פגשתי פנים אל פנים, אבל היו לי לאור בדרך – רבי נחמן מברסלב וימימה אביטל ז"ל. איתמר פרלמן וחברי קהילת פרדס־חנה, שדרכיהם בעבודה ובתפילה חתומים בספר. חברי המעבדה לחידוש הברית, אבי, יאיר, מעיין, ונדב שהשיחות איתם בכל מוצאי־שבת הולידו חלק לא קטן מן הפרקים כאן. עפר כהנא ידידי, שהיה בן ברית לספר מתחילתו ועד סופו. לתלמידים והתלמידות שאתם נולדה התורה הזו לאורך השנים ולקוראים שהשיאו את עצותיהם במהלך הכתיבה. דובי ליברמן, עורך הספר, שעשה פלאות במילים שהעזתי להפקיד בידיו.

שלמה ורחל אזולאי, סבא וסבתא שאין כמותם.

לילדיי, שותפיי למסע המופלא לבניית בית: בניה דוד, נעם שירה, אוריין

טל, רז אורי, יותם וטוהר.

ולאשתי מיכל, שאיתה יש לי כל מה שבן אדם יכול לבקש.

בראשית ב, ז - ג, כד

סיפור ישן-חדש

לפני קריאת הספר, באמצע קריאתו ואולי גם בתומה, קראו את הסיפור, מתחילתו ועד סופו, קריאה איטית, מקשיבה ופתוחה. הפסוקים המודגשים הם אלו שנעסוק בהם בספרנו.

~ ~ ~

וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יִצְרֶה. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחַמָד לְמַרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע.

וְנִהְרָ יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רְאשִׁים. שֵׁם הָאֲדָמָה פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזֶּהָב. וְזֶהָב הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדְקֵל הוּא הַחֵלֶף קְדַמַּת אֲשׁוּר וְהַנְּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרַת.

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעֹבְדָה וּלְשִׁמְרָה. וַיִּצְוֵה ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֶּן אָכַל תֹּאכַל. וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֹזֵר כְּנֶגְדּוֹ. וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֵאוֹת מֶה יִקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ. וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֹזֵר כְּנֶגְדּוֹ. וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מֵצִלְעֹתָיו וַיִּסְגֵר בְּשָׂר תַּחְתְּנָהּ. וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם. וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עֵצָם מַעֲצָמִי וּבְשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָה זֹאת. עַל כֵּן יִעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יָתְבַשְׁשׁוּ.

והנחש היה ערום מפל חית השדה אשר עשה ה' אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מפל עץ הגן. ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו. ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו. כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע.

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל. ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת.

וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך עץ הגן. ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. ויאמר את קלף שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא. ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת. ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל. ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל.

ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארויר אתה מפל הבהמה ומפל חית השדה על גחנה תלך ועפר תאכל כל ימי חיך. ואיכה אשית בינה ובין האשה ובין ורעה ובין ורעה הוא ישופף ראש ואתה תשופנו עקב. אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונה והרבה בעצב תלדי בנים ואל אישה תשוקתך והוא ימשל בך. ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך. וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב. ויקרא האדם שם אשתו חנה כי הוא היתה אם כל חי. ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם.

ויאמר ה' אלהים הן האדם הן כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם. וישלחו ה' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם. ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים.

משבר אמון

וַיַּגְרֵשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכַּרְבִּים וְאֵת לֶהֱט הַחַרְבַּב
הַמַּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים

אנו מתחילים בקריאה של סיפור הגירוש מגן עדן, מתוך ציפייה לעדכן גרסה בקשרים שלנו עם אנשים ועם אלוהים. כדי שסיפור כל כך עתיק ומוכר ישמש השראה למערכות היחסים שלנו בהווה, עלינו לעשות שני דברים: ראשית, להניח על השולחן את הקריאה המקובלת שלו, ולאחר מכן לפתוח אותה לדיון מחודש. מאחר שסיפור גן עדן זכה לפרשנויות רבות מאוד, אבהיר שבאומרי "הקריאה המקובלת" כוונתי לממד מסוים של מרות ושליטה העולה, לכאורה, מן הדרך שבה אנו רגילים לקרוא את הסיפור. ממד זה יובלט בשורות הבאות.

~ ~ ~

סיפורו של האדם מתחיל בסיוור בגן שהצמיח עבורו אלוהים. מכל עבר מתנשאים עצים נפלאים עמוסים בפירות. מבין כל העצים הנפלאים בולטים במיוחד שני עצים מפתים: עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע.

וַיִּטַע ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצַר. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחֵמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֵּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע.

מהו עץ החיים? כנראה עץ שמעניק חיים אמיתיים ואפילו נצחיים. ומהו עץ הדעת? כנראה עץ שמעניק הבחנה בין טוב לרע שמאפשרת לפלס דרך בעולם.

אם היינו אדם הראשון, האם לא היינו רוצים לאכול מפירות העצים הללו? יש להניח שאדם הראשון התבונן על הגן מתוך הנחה שכל מה שיש בו – כולל שני העצים המפתים – נברא בשבילנו, ועל כן אין להתפלא על כך שרצה לאכול מהם. בשלב זה אדם אינו יודע הכול על העולם הסובב אותו, אבל אנו, כשותפים למסעו, מקווים לראות אותו לומד עליו בדרך חווייתית, מתוך אמון שאם יגלה בין עצי הגן מאכלים מזיקים – ילמד להתרחק מהם. בפועל, קורה משהו אחר לגמרי:

וַיִּצַו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכַל. וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.

¹ כעין מה שנאמר בתלמוד (סנהדרין לו, א): "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם".

מי זה "אלוהים"? מה הוא רוצה? בסיפור גן עדן לפחות, זהו הדיבור הישיר הראשון בין אלוהים לאדם ולכן יש לו תפקיד מכונן בעיצוב ההיכרות ביניהם. מדברי אלוהים ניתן להבין שהוא אכן רוצה שהאדם יאכל מכל עצי הגן – מכולם, למעט עץ אחד – שממנו הוא מצווה עליו שלא לאכול. אם חשבנו שמדובר בעץ מיטיב, מתברר שטעינו – זהו עץ ממית שהאוכל ממנו מת בו ביום.

האדם אמנם מופתע לשמע הדברים, אבל הוא מאמין לאלוהים: אני סמוך ובטוח שהוא אוהב אותי ואם הוא אוסר עליי לאכול – העץ ודאי אינו טוב עבורי.

בכל זאת, האדם מוטרד, בריאת עץ ממית בתוך הגן היא מעשה מוזר. מדוע שאלוהים יעשה דבר כזה? שאלה זו ממשיכה לרחף בתודעת האדם כחידה, אך לעת עתה לא נשקף ממנה איום ממשי לאמון השורר בינו ובין אלוהים. המצב הזה משתנה לאחר המפגש בין האישה לבין דמות נוספת המתגוררת בגן עדן:

וַיֹּאמֶר הַנְּחֹשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמָתוֹן. כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע.

בנחש דבק דימוי שלילי לאורך הדורות. כדי שנוכל להבין את הסיפור, עלינו להכיר את הנחש מחדש בלי דעות קדומות, כמו שאנו עושים ביחס לשאר הדמויות בסיפור. האישה פוגשת את הנחש, והוא פותח עמה בשיחה: רציתי לומר לך משהו על עץ הזעת. דעי לך שגם אם תאכלו מן העץ, לא תמותו.

מה פירושו? הרי אלוהים אמר שכך יקרה, עונה האישה. אבל הנחש לא מפסיק: האמת היא שביום שתאכלו ממנו ייפקחו עיניכם ותהיו אלוהיים, יודעי טוב ורע.

רגע אחד, אלוהים לא אמר שום דבר על 'להיות אלוהיים' וגם לא על 'פקיחת עיניים!' מניין לך הרעיון הזה? האישה חושבת עוד קצת, ואז שואלת: אם דברך נכונים, אלוהים לא היה אוסר עלינו לאכול ממנו! מה נפלא יותר פהאפשרות שהאדם יהיה כאלוהים - בן שנעשה גדול כאביו, נאור, יודע את החיים ואת ההבחנה בין טוב לרע?

ראוי, רק התכוונתי לתת לך חומר לפחשבה ולספר לך מה יקרה כשתאכלי מהעץ. מוטב שנפסיק את השיחה בנקודה הזו ונמשיך לטייל. השיחה אכן נפסקה, אבל מאותו רגע ואילך משהו הטריד את האישה וגרם

לה לחזור לשיחה שוב ושוב בדמיונה:

הנחש טועה! לא ראוי להביע כך חוסר אמון באלוהים. עליי לשכוח את השיחה הזו ובכך ייגמר הסיפור. אך השיחה לא נשכחה, ואף הוסיפה להטריד את מחשבתה בשאלות נוספות: ומה אם הנחש צודק, ומי שיאכל מהעץ לא ימות? מה גורם לי להיות נחרצת כל כך? לרגעים היא מפליגה בדמיון: הנה, אני אוכלת פן העץ ונעשית אלוהית, מבינה, גדולה, חכמה ומוארת. אוכל לחיות ללא גבולות ופחדים, בת-חורין כאלוהים, משוחררת, חופשייה ואמיצה. התסריט הדמיוני נעים לה.

רגע, רגע, מתעוררת שאלה מטרידה עוד יותר, אם כל זה נכון, מדוע אלוהים לא מעוניין שנאכל מהעץ?! היא מנסה לסלק את השאלה ממחשבתה אך היא חוזרת ונשאלת, ואתה התשובה המתבקשת: אם הנחש צודק, אז אלוהים הוא לא מי שחשבתי. עם השעות שחולפות, התשובה המטרידה נצבעת בגווניים עזים: אלוהים מפחד ממתחריס² וכדי למנוע מאתנו לגדול הוא הסתיר מאתנו את האמת - שלא לומר שיקר - בנוגע לעץ הזה וטען שנמות אם נאכל ממנו. ולבסוף המחשבה המאיימת: ושמה דברי אלוהים לא היו שקר אלא איוס. לא העץ יהרוג אותנו, כפי שחשבתי בתחילה, אלא אלוהים יעשה זאת בעצמו, כעונש על האכילה ועל חוסר הציות. דעתה של האישה אינה נוחה מהמסקנה הזו, והיא מנסה ללמד על אלוהים זכות: אלוהים בכל זאת מעוניין בטובתנו ורוצה שנגדל ונטעם מהחיים, אלא שהוא מציב לנו גבול כדי שלא נגזים בערך עצמנו וביכולת ההבנה העצמאית שלנו. אבל גם ניסיון ההסבר הזה אינו מניח את דעתה, והיא מגיעה למסקנה המתבקשת: הוא מסכים להעניק לנו חירות כל עוד איננו פוגעים בכבודו או מערערים על מעמדו כאלוהים. במילים אחרות: האיסור לאכול מעץ הדעת נועד למטרות שליטה.

מי צודק פה בסיפור? להאמין לאלוהים? להאמין לנחש? האישה מבולבלת. הנחש נראה בסך הכל כחבר טוב³ ויש לו אפילו כמה תכונות מעוררות

² כן נתבאר במדרש (בראשית רבה יט: ד): "כי ביום אכלכם", ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אמר: התחיל אומר דלטוריא [=לשון הרע] על בוראו, אמר: מאילן הזה אכל וברא העולם, והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו, שלא תבראו עולמות אחרים, דכל אינש ואינש שני בר אומנתיה [=שכל איש ואיש שונא את בן אומנתו]."

³ הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו) מבאר בעקבות המדרש שהנחש נראה דומה מאוד לאדם,

קנאה – חופש, כנות ותעוזה. הוא לא לבוש בבגדים אדומים ולא אווז בקלשון, כך שאין לה סיבה לזהות אותו כאויב. האמת צריכה להיאמר, דווקא אלוהים הוא זה שמצטייר לא טוב.

האישה מחליטה על דרך פעולה סבירה – נדמה שהטוב ביותר במצב הזה הוא להאמין לעצמה. העץ נמצא בקרבת מקום, היא תיגש אליו, תתבונן בו מקרוב ואולי אפילו תטעם מפריו. כך יותר סבך התיאוריות, הדימונים והמחשבות: **וְתָרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיו וְתֹאכַל וְתִתֵּן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכַל. וְתִפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵה תֵאָנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חַגְרָת.**

היא ניגשת אל העץ ומגלה שהוא אינו מפחיד אלא טוב למאכל, יפה ומחכים, וכשהיא מתבוננת בו מתעוררת בה תאוה לחיים. היא מחליטה לאכול מפריו וגם לתת ממנו לאיש שלה ויהיה מה שיהיה. על החיים ועל המוות...

כמה רגעים דרוכים עוברים על שניהם לאחר הנגיסה, ודבר לא מתרחש. לפחות לעת עתה, נראה שהנחש אכן סיפק את הסחורה: עיניהם של האדם ואשתו נפקחו, זרם של חוויות החל לשטוף את חושיהם ואילו אזהרת המוות לא התממשה. מנגד, לא ניתן להתעלם מכמה תופעות לוואי לא צפויות, כמו רגש הבושה החדש שהחל להתעורר בהם ביחס לגופם. לנוכח כל הגילויים החדשים מטלטלים רגשותיהם של בני הזוג בין שמחה על העולם החדש שנגלה לעיניהם לבין כעס ואבדן אמון באלוהים.

שעת בין הערביים מגיעה, והם שומעים את קולו של אלוהים מתהלך בגן. הם עומדים להיפגש שוב, אבל הפעם אחרי שקרו כמה וכמה דברים. האמון הראשוני כבר נסדק ולמערכת היחסים נכנס גם פחד שמא המוות המדובר היה איום שעומד להתממש.

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן.

כשאדם ואשתו שומעים את קולו של אלוהים הם נוהגים באופן הסביר ביותר בהתחשב במצב ובחרים להתחבא. אם הם מבינים נכון, כאשר הוא יחזור ויגלה

כמעט תאום: "מי הוא הנחש?... אנחנו יודעים, שהיה דומה מאוד לאדם... ואחר כך קרה לו

מה שקרה" (<https://manitou.org.il/arcive/mp3/tfila/248-tfila-20>).

ש"לא הקשיבו לו" – הוא יעניש אותם.

אבל אלוהים קורא להם:

וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה?

באיזה טון נאמרה השאלה הזו? לפי תשובתו של אדם נראה שהוא לא חווה אותה כמזמינה:

וַיֹּאמֶר אֶת קִלְעִי שָׁמַעְתִּי בְּגֹן וַאֲיָרָא כִּי עִירָם אֲנֹכִי וְאֶחָבָא.

אני חושש ממצד וירא מהעירוס שלי ולכן רצתי להתחבא. כעת, אחרי כל הספקות שתקפו את האישה בשיחה עם הנחש, היא עומדת לגלות מה באמת חושב אלוהים על מה שעשו. אפשר לומר שזהו רגע של מבחן, היא חושבת לעצמה, עכשיו, כשגיליתי שאכן יש בעץ הרבה טוב, אולי אלוהים יפתיע וישמח אתנו בטוב הזה. אולי אגלה שלא הבנתי משהו נכון קודם לכן. אולי הוא אפילו יתפעל מן הגדילה שלנו ומן הדעת החדשה שרכשנו, למרות שלא צייתנו לו.

לצערה, חששותיה הגרועים התגשמו, לפחות כך נדמה – אלוהים מטיל על כולם רצף של קללות קשות:

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גִּחְזֶךָ תֵּלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וַאֲיִכָּה אֲשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ עָקֵב. אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אֲרִבָּה עֲצָבוֹךָ וְהֲרִינֶךָ בְּעֵצֵי תְּלִדֶיךָ וְאֶל אִישׁוֹךָ תִּשׁוּקְתָּ וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ. וְלָאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אָרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוּרָהּ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְקוֹץ וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. בְּזַעַת אִפְיֶךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶכֶךָ אֶל הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תִּשׁוּב.

ארור, איבה, עצבון, קוצים ושעבוד – זה עונשו של מי שלא מצייט ומבקש להיות גדול כמו אלוהים. אמנם המוות המידי אינו נוכח כאן כמו באיום הראשוני, אבל ייסורים קשים בהחלט יש כאן.

אולי יש לאלוהים עוד משהו לומר? אולי פספסתי משהו? חושבת האישה לעצמה ומקווה לגלות שבורא עולם בכל זאת רוצה בטובתה ובכרכתה.

דבריו הבאים של אלוהים לא מוסיפים לה נחת:

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם.

האישה מתקשה לעכל את הישירות שבה אלוהים מודה, בכבודו ובעצמו, שהנחש צדק. "הן האדם היה כאחד ממנו", כלומר: בעקבות האכילה מעץ הדעת הם נעשו כאלוהים, בדיוק כמו שאמר הנחש.

ומה בעניין המוות? אולי לפחות בזה אלוהים זיכר אמת? זה לא נשמע כך. להפך, מתברר שעומדת בפנינו אופציה לחיות לעולם וגם אותה אלוהים מעוניין למנוע מאתנו, כמו שהוא אמר בפירושו: "וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם". בשלב הזה כבר אין לאישה כוחות להכיל את השאלה המתבקשת: מה הבעיה בעץ החיים? מדוע אלוהים לא מעוניין שנאכל ממנו ונחיה לעולם?

האישה שומעת את דבריו של אלוהים בכאב לב. המסקנות המתבקשות אינן נעימות: הוא מפחז. ועכשיו אלוהים עושה בדיוק את מה שהיא חששה שיעשה:
וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֶּן עֵדֶן לְעַבְדָּתָהּ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם. וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁפֶּן מִקֶּדֶם לְגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרִיבִים וְאֵת לֶחֶט הַחֵרֶב הַמַּתְּכֶפֶת לְשָׁמֵר אֶת דְּרֶגֶךְ עֵץ הַחַיִּים.

הוא מגרש אותם! מעתה זה ברור, הם לא אהובים ואין להם מקום בקרבנו. יותר מזה, משעה שיצאו מגדר אוהבים הם הפכו לאויבים. על כך מעידה החרב המונחת ביניהם כאות למה שיקרה אם ינסו בכל זאת לאכול מעץ החיים. הסיפור לא מותיר הרבה מקום לדמיון. אלוהים רוצה שהדברים יקרו על פי דרכו, ואינו מגלה שום סובלנות למי שינסה להוביל את העולם למקום אחר. פקודתו: צמצם את עצמך! ואם בכל זאת תנסה לטעום מהאלוהיות – המחיר יהיה כבד מנשוא.

האם אלוהים פוחד מהאדם שהוא עצמו ברא? האם אלוהים רוצה לשלוט בכרואיו? האם אלוהים הוא רודן?

סיימנו את הקריאה הראשונה בפסוקים, ועתה נוכל לשאול שוב במלוא התוקף: כיצד יוכל סיפור כזה לשמש כמפת דרכים והשראה למערכות יחסים של חירות, שותפות וקרבה כמו שאנו מבקשים? עם השאלה הזו נצא לקריאה נוספת בסיפור.

מלאכה**מקרא ראשון למפה**

סביר להניח שבמודע או שלא במודע יש לכם הסתכלות משלכם על סיפור גן עדן ופירוש משלכם על המשמעות הסמלית של מרכיביו. נסו להעלות את הפירוש הזה למודעות ולהתבונן בו באמצעות השאלות הבאות:

באילו רגעים אתם חווים את חייכם כמערכת הדורשת ציות ומבקשת מכם לוותר על עצמכם למענה?

לו הייתם מפענחים את רגעי החיים הללו באמצעות סיפור הגירוש מגן עדן:

איזה מרכיב בסיפור היה מבטא את "עץ הדעת"?
איזה מרכיב בסיפור היה מבטא את הרצון "להיות כאלוהים"?

איזה מרכיב בסיפור היה מבטא את ה"נחש"?
איזה מרכיב בסיפור יכול להתאים לבטא את "אלוהים"?
נסו לאתר את המרכיב הזה גם אם אינו מופיע באופן מפורש או גלוי כאלוהים.

חזרו וערכו תרגיל זה שנית לאחר שתסיימו לקרוא את הספר. האם חל שינוי בדרך שבה אתם קוראים את סיפור גן עדן בחייכם?